

ANNA CZERNIECKA-HABERKO

Uniwersytet Humanistyczno-Przyrodniczy im. Jana Długosza w Częstochowie,
Instytut Historii

 <https://orcid.org/0000-0002-4585-0127>

WŁADYSŁAW WOJCIECH WRZEŚNIEWSKI (1865–1940) PORTRET PROWINCJONALNEGO LEKARZA

Lekarz ma tylko jedno zadanie:
wyleczyć chorego.
Jaką drogą tego dopnie,
jest rzeczą obojętną
Hipokrates¹

Druga połowa wieku XIX przyniosła zasadnicze zmiany w strukturze gospodarczej Częstochowy. Wynikały one przede wszystkim z postępu gospodarczego. Był to bowiem czas powstania przemysłu fabrycznego w tym mieście. Zmiany w strukturze gospodarczej miały istotny wpływ na dynamikę wzrostu demograficznego miasta.

W latach 1865–1900 liczba ludności miasta wzrosła z 13 102 do 51 103 osób, a więc blisko czterokrotnie. Załamanie tego trendu nastąpiło jednak w połowie lat 90. XIX w., gdy nastąpił odpływ ludności, wynikający z kryzysu gospodarczego. Istotny wpływ na liczbę ludności miały również nękające miasto epidemie. Jedna z nich miała miejsce w roku 1866. Tylko w tym roku na cholerę zachorowało w mieście 640 osób, a 450 z nich zmarło².

¹ <https://cytaty.eu/motyw/lekarz.html> [dostęp: 26.04.2016].

² H. Milewicz, *Sprawozdanie z epidemii cholery grasującej w mieście Częstochowie i okolicy w roku 1866*, „Tygodnik Lekarski” 1867, nr 37, s. 290. Vide: F. Sobalski, *Wzrost demograficzny i przemiany struktury społecznej*, [w:] Częstochowa. *Dzieje miasta i klasztoru jasnogórskiego*, red. M. Antoniewicz, t. 2, *W okresie niewoli 1793–1918*, red. R. Kołodziejczyk, Częstochowa 2005, s. 329–330.

Tabela 1. Wzrost ludności Częstochowy w latach 1865–1900

Rok	Liczba ludności	Rok	Liczba ludności	Rok	Liczba ludności
1865	13 102	1882	18 646	1892	30 150
1866	13 500	1886	25 092	1893	34 419
1871	14 838	1887	26 168	1894	32 790
1876	15 446	1888	27 053	1896	34 103
1878	15 678	1889	27 677	1897	45 130
1879	17 071	1890	28 391	1899	47 573
1880	18 147	1891	29 603	1900	51 103

Źródło: F. Sobalski, *Wzrost demograficzny i przemiany struktury społecznej*, [w:] *Częstochowa. Dzieje miasta i klasztoru jasnogórskiego*, t. 2, *W okresie niewoli 1793–1918*, red. R. Kołodziejczyk, Częstochowa 2005, s. 329.

Począwszy od lat 70. XIX w. można zaobserwować w Częstochowie szybki wzrost ludności niestałej. Najczęściej byli to robotnicy zatrudnieni w miejscowym przemyśle. Pochodzili oni w dużej mierze z okolicznych wsi. Brak kwalifikacji do wykonywania bardziej wyspecjalizowanych zawodów determinował ich niskie wynagrodzenie, co z kolei miało istotny wpływ na jakość ich życia. Władysław Tokarz pisał o tym okresie w sposób następujący:

Od św. Jana, gdy się u nas zaczyna podbieranie kartofli, jedzą już trzy razy dziennie kartofle, zwykle z barszczem żytnim, rzadziej z mlekiem, maślanką lub serwatką. Chleba wówczas nie jedzą, albo w znacznie mniejszej ilości. Dawniej jadano go głównie w czasach robót polnych, aby nie tracić czasu na gotowanie jedzenia, a częściej spożywały go jedynie dzieci i starsi. Na przednówku zwykle kupują kaszę. Mięso jadano dawniej tylko w święta, i to rzadko. Obecnie, gdy większa ilość włościan chodzi do fabryk, chleb wszedł więcej w użycie, mięso zjawia się stale w święta³.

Niski poziom życia powodował, iż ci najbiedniejsi mieszkańcy miasta zdecydowanie łatwiej zapadali na wszelkiego rodzaju choroby, a ponadto jako robotnicy ulegali różnym wypadkom.

Pod koniec XIX w. w Częstochowie był tylko jeden szpital. Dr Stanisław Nowak pisał: „[...] nieduży i dobrze już stary szpital pod wezwaniem

³ W. Tokarz, *Rozprawy i szkice*, t. 1, *Historia społeczna i polityczna*, Warszawa 1959, s. 520.

N.M. Panny. Szpital ten został wybudowany w roku 1835 i początkowo liczył tylko 10 łóżek; stopniowo zwiększano ich liczbę i w roku 1902 szpital liczył 65 łóżek”⁴. Długoletnim kierownikiem lekarskim, a zarazem ordynatorem szpitala był dr Władysław Biegański. W 1895 r. poprosił on Juliana Kosińskiego (profesora warszawskiej kliniki uniwersyteckiej) o zarekomendowanie mu dobrego chirurga, który zechciałby zorganizować oddział chirurgiczny w szpitalu częstochowskim. Zdecydował się na to jeden z asystentów profesora, dr Władysław Wrześniowski⁵. To właśnie on, jako prowincjonalny lekarz, jest bohaterem niniejszego artykułu. Nie jest to jednak pełna biografia, gdyż baza źródłowa nie pozwala na to, aby odtworzyć wszystkie wydarzenia z życia doktora. Jednocześnie jego sylwetka i działalność zostały uzupełnione uwagami o ówczesnych instytucjach i stanie opieki zdrowotnej w Częstochowie.

Władysław Wrześniowski urodził się 23 kwietnia 1865 r. w Warszawie. Pochodził ze znanej inteligentkiej rodziny stolicy Królestwa Polskiego. Był synem Augusta Wrześniowskiego (profesora zoologii najpierw Szkoły Głównej, a po jej likwidacji – Cesarskiego Uniwersytetu Warszawskiego) oraz Władysławy z domu Babczyńskiej⁶. Rodzice zapewnili synowi staranne wykształcenie⁷. W 1885 r. wstąpił na Wydział Lekarski Uniwersytetu Warszawskiego, w którym 5 listopada 1891 r. uzyskał dyplom lekarza. W tym też roku został asystentem prof. Kosińskiego, w klinice chirurgicznej, w której pracował do chwili przeniesienia się do Częstochowy⁸.

⁴ S. Nowak, *Z moich wspomnień, cz. 2: Częstochowa (lipiec 1902–lipiec 1914)*, Częstochowa 1933, s. 10. Autor trzyczęściowych wspomnień, dr Stanisław Nowak (1874–1940), absolwent medycyny na uniwersytecie w Charkowie, począwszy od 1902 r. praktykował w Częstochowie. Należał do elity społeczno-politycznej miasta. Znajdował się pod dużym wpływem twórczości naukowej dra Władysława Biegańskiego. W 1940 r. został zamordowany przez Niemców w ramach akcji AB.

⁵ *Ibidem*, s. 10; M. Wyględowski, *Chirurgia i chirurdzy Częstochowy*, Wrocław 1997, s. 36; M. Wyględowski, A.J. Zakrzewski, *Ochrona zdrowia w Częstochowie w XIX–XX wieku. Szkice z historii medycyny*, Częstochowa 1995, s. 98.

⁶ Archiwum Państwowe w Częstochowie (dalej: APCz), Wydział Powiatowy (dalej: Wydz. Pow.), VII, sygn. 12.422, *Wykaz lekarzy zatrudnionych w mieście Częstochowie wg stanu na 1927 r.*; S. Nowak, *op. cit.*, s. 11; M. Wyględowski, *op. cit.*, s. 36.

⁷ *Jubileusz dr. Wł. Wrześniowskiego*, „Goniec Częstochowski” 1928, nr 158, s. 1.

⁸ APCz, Wydz. Pow., VII, sygn. 12.422, *Wykaz lekarzy...; Jubileusz dr. Wł. Wrześniowskiego...*, s. 1; M. Wyględowski, *op. cit.*, s. 36–37.

Fot. 1. Dr Władysław Wrześniowski

Źródło: <https://www.genealodzy.czestochowa.pl/images/stories/100lat/wrzesniowski.jpg> [dostęp: 12.03.2021]

Doktor przybył do Częstochowy w roku 1896. Kierujący miejskim szpitalem dr Biegański zaoferował mu stanowisko młodszego ordynatora w tej placówce. Wydzielił również z oddziału wewnętrznego (jedyne go wówczas) oddział chirurgii ogólnej⁹.

W tym czasie szpital był

w opłakanych wprost warunkach. Jeden pokój, nie odpowiadający najskromniejszym wymaganiom aseptyki, przeznaczony był na salę operacyjną, w której nota bene zakładano opatrunki i załatwiano czynności kancelaryjne. Pracę utrudniał w znacznej mierze brak najelementarniejszych narzędzi chirurgicznych¹⁰.

W 1896 r. personel szpitala posiadał do dyspozycji: dwa noże do rozcinań, dwa cewniki srebrne, dwie iglice do ran, pięćdziesiąt baniek szklanych

⁹ APCz, Wydz. Pow., VII, sygn. 12.422, *Wykaz lekarzy...*; M. Wyględowski, *op. cit.*, s. 36–37.

¹⁰ *Jubileusz dr. Wł. Wrześniowskiego...*, s. 1.

oraz narzędzia maciczne¹¹. Szpital cierpiał również na niedostatek podstawowych „środków pomocniczych”. W budynku nie było bowiem ani kanalizacji, ani oświetlenia elektrycznego. Występowały w szpitalu również braki kadrowe, gdyż jego pracownikami było jedynie „trochę wyrobionej służby szpitalnej”. Gdy dodamy do tej charakterystyki „jeszcze dotkliwy brak funduszków i jakiegokolwiek poparcia ze strony ówczesnych władz”, to możemy wnioskować, że sytuacja miejskiej placówki opieki zdrowotnej była niezwykle trudna¹².

Przełomowym momentem w dalszej karierze dra Wrześniowskiego był rok 1897. Wtedy właśnie dotychczasowy lekarz naczelny częstochowskiego szpitala, dr Biegański, zrezygnował i przekazał swoje dotychczasowe stanowisko młodszemu koledze, który kierował placówką aż do roku 1933, czyli do chwili przejścia na emeryturę¹³.

Przez wiele lat „warunki szpitalne, w jakich dr Wrześniowski musiał pracować i operować, były fatalne; szpital był stary, ciasny, niski, duszny, niezbyt czysty, jednym słowem był to typowy małomiejski szpital, jakie się spotykało w powiatowych miastach Kongresówki”¹⁴. O warunkach panujących w szpitalu pisał również sam Wrześniowski. W 1917 r. skierował do Magistratu Miasta Częstochowy pismo, w którym zawarł bardzo dokładną charakterystykę szpitala. Ujawniał on wiele problemów utrudniających funkcjonowanie szpitala i wskazywał na słabości w systemie miejscowej opieki zdrowotnej. Ową charakterystykę puentował w sposób następujący: „powyższe [...] zestawienie wad budynków szpitala Panny Marji wskazuje jasno, jak niesłychanie dalekim jest szpital ten od najskromniejszych wymagań szpitalnictwa współczesnego”¹⁵.

Z drugiej strony należy jednak podkreślić, że pod kierunkiem tego lekarza, szpital NMP w Częstochowie został przebudowany, wyposażony w nowoczesne urządzenia i narzędzia oraz zreorganizowany. Do szpitala dobudowano bowiem niewielką oficynę. Umieszczono w niej laboratorium, gabinety lekarskie i inne pracownie. Dzięki temu zwiększono liczbę łóżek szpitalnych. W placówce urządzono również aseptyczną salę operacyjną, salę opatrunkową oraz oddział dla dzieci¹⁶.

¹¹ APCz, Magistrat Miasta Częstochowy (dalej: Mag. M. Cz.), sygn. 7120, *Wniosek dr. Władysława Wrześniowskiego w sprawie poprawy warunków pracy w Szpitalu NMP w Częstochowie 1917 r.*; *Jubileusz dr. Wł. Wrześniowskiego...*, s. 1; S. Nowak, *op. cit.*, s. 11; M. Wyględowski, *op. cit.*, s. 37.

¹² *Jubileusz dr. Wł. Wrześniowskiego...*, s. 1.

¹³ M. Wyględowski, *op. cit.*, s. 36.

¹⁴ S. Nowak, *op. cit.*, s. 11.

¹⁵ APCz, Mag. M. Cz., sygn. 7128, *Sprawa budowy nowego szpitala miejskiego 1918–1921*.

¹⁶ *Jubileusz dr. Wł. Wrześniowskiego...*, s. 1.

W artykule poświęconym jubileuszowi doktora czytamy:

[...] dzięki inicjatywie i staraniom jubilata w szpitalu Panny Marji stopniowo wprowadzony został cały szereg ulepszeń i nowoczesnych urządzeń, niezbędnych do racjonalnego prowadzenia działu chirurgicznego. Powstaje sala operacyjna z całym szeregiem nowoczesnych urządzeń, posadzką, należytym oświetleniem, umywalnią, aparatem do ogrzewania wody, bardzo obficie zaopatrzona w narzędzia chirurgiczne i niezliczone środki pomocnicze, z całą subtelnością i znajomością rzeczy przystosowane do potrzeb chirurgii. Operacje wykonywane są podług ostatnich wymagań aseptyki – w podwójnych sterelizowanych rękawiczkach. Takie postawienie sprawy przez jubilata dało bardzo wdzięczne rezultaty i wpłynęło na dodatnie wyniki stanu pooperacyjnego.

Staraniem jubilata wkrótce w szpitalu Panny Marji powstała oddzielna sala opatrunkowa z całym szeregiem środków pomocniczych, oraz kamera dezynfekcyjna do dezynfekowania ubrań, pościeli i bielizny chorych. Zaprowadzone zostały autklawy do sterylizowania materiałów opatrunkowych i bielizny, niezależnie zaś od tego wprowadzony został sterylizator elektryczny, wyłącznie przeznaczony do sterylizowania narzędzi chirurgicznych.

Powstaje również ambulatorium szpitalne, gdzie liczne zastępy chorych chirurgicznych, tak miejscowych jak i okolicznych, korzysta[ją] codziennie ze światłej pomocy jubilata. Wkrótce też szpital zaopatrzony został w aparat Roentgena z aparatem fotograficznym, w aparat Rodrygera do chloroformowania i stosowania sztucznego oddychania i przyrządy do masażu wibracyjnego, multostat, lampę kwarcową, mającą zastosowanie zwłaszcza przy sprawach gruźliczych oraz cały szereg narzędzi chirurgicznych i środków pomocniczych, które jubilat rok rocznie sprowadzał z najsolidniejszych firm francuskich i angielskich¹⁷.

Dr Wrześniowski bardzo dbał o to, by w miarę regularnie wyposażać szpital w najnowsze narzędzia. Musiały one być nie tylko najnowsze, ale również w bardzo dobrym gatunku. Nabywał je najczęściej za pieniądze uzbierane z ofiar składanych do puszeki szpitalnej. Należy podkreślić, że bardzo często udzielał pomocy bezinteresownie. Nie stronił jednak od leczenia zamożnych pacjentów, gdyż to właśnie przede wszystkim oni poczuwali się do obowiązku wrzucania do puszeki szpitalnej owych datków. Gdy środków pozyskanych z puszeki nie wystarczało na zakup zaplanowanych narzędzi, brakującą sumę uzupełniał on własnymi funduszami¹⁸.

¹⁷ *Ibidem*, s. 1.

¹⁸ APCz., Mag. M. Cz., sygn. 7120, *Wniosek dr. Władysława Wrześniowskiego...; Jubileusz dr. Wł. Wrześniowskiego...*, s. 1; S. Nowak, *op. cit.*, s. 11; M. Wyględowski, *op. cit.*, s. 37.

Poważne zaangażowanie częstochowskiego lekarza w rozwój miejskiego szpitalnictwa potwierdzają dane statystyczne. Ze statystyk szpitalnych wynika bowiem, że w roku 1919:

było zarejestrowanych chorych ambulatoryjnych 5000, porad zaś ambulatoryjnych udzielono co najmniej 10.000, ponieważ niektórzy chorzy korzystali z kilkakrotnych porad. Chorych szpitalnych tymże roku było 686, operacji większych dokonał jubilat 404, w tej liczbie samych operacji w jamie brzusznej 89. Do tych liczb dodać należy rzesze w przychodniach chorych, przeważnie biednych suchotników, którym jubilat osobiście stosował zastrzyki tuberkuliny, pragnąc w ten sposób ulżyć ich doli i powstrzymać rozpanoszoną gruźlicę¹⁹.

Z biegiem czasu szpital udzielał coraz mniej porad. Wynikało to przede wszystkim ze zwiększającej się z czasem dostępności do innych instytucji opieki zdrowotnej. Już w okresie międzywojennym (1928 r.) ludność miasta dysponowała jeszcze czterema innymi szpitalami, przy których funkcjonowały także przyszpitalne przychodnie²⁰.

Szpital, którym kierował dr Wrześniowski, mógł pochwalić się bardzo dobrymi wynikami operacyjnymi²¹. Jednak byłyby one niewątpliwie jeszcze lepsze, gdyby jego poczynania nie były hamowane przez władze miejskie. Doktor zabiegał bowiem o przeniesienie szpitala do innego (większego oraz nowocześniejszego) budynku lub budowę nowoczesnego obiektu. Walczył o przeniesienie szpitala do tzw. Domu Księcia czy do budynków po rosyjskim gimnazjum rządowym. Jednak jego wieloletnie starania nie przyniosły rezultatów.

Dopiero po odzyskaniu niepodległości przez Rzeczpospolitą, w 1919 r., władze miejskie zdecydowały się na budowę szpitala na terenie folwarku dr Karola Zawady²². Pozytywne zaopiniowanie tego pomysłu przez Towarzystwo Lekarskie zachęciło dra Wrześniowskiego do przygotowania projektu szpitala. Powołując się na obowiązujące w tym czasie normy higieniczno-sanitarne przygotował on bardzo ambitny projekt nowego szpitala²³. Jednak projekt ten nigdy nie został zrealizowany²⁴.

¹⁹ *Jubileusz dr. Wł. Wrześniowskiego...*, s. 1.

²⁰ *Ibidem*.

²¹ APCz, Mag. M. Cz., sygn. 7120, *Wniosek dr. Władysława Wrześniowskiego...*

²² M. Wyględowski, *op. cit.*, s. 38.

²³ APCz, Mag. M. Cz., sygn. 7128, *Sprawa budowy...*

²⁴ M. Wyględowski, *op. cit.*, s. 43.

W 1932 r. oficjalnie przyznano placówce pod wezwaniem NMP status szpitala chirurgicznego²⁵. Wrześniowski opracował statut i regulamin tegoż szpitala²⁶. W tym czasie

majątek szpitala stanowiły: plac z ogrodem, jednopiętrowy budynek szpitalny, jednopiętrowa murowana oficyna, gdzie mieszkała część personelu medycznego szpitala. W budynku murowanym z cegieł znajdowała się pralnia oraz kuchnia. Przybudówki mieściły kancelarię i pokój z autoklawami. W budynku szpitala znajdowała się sala operacyjna, sale dla chorych i łazienki. [...] w szpitalu było niesłychanie ciasno. Na jedno łóżko przypadało około 7 metrów sześciennych powietrza. Budynek dla chorych nie był przygotowany, aby pomieścić taką liczbę pacjentów²⁷.

Powyższy opis szpitala wskazuje, jak bardzo rzeczywistość była odległa od nowoczesnego projektu Wrześniowskiego.

Zdaniem Mieczysława Wyględowskiego, lekarza, współautora monografii o częstochowskiej służbie zdrowia, Wrześniowski był utalentowanym chirurgiem. Zakres wykonywanych przez niego operacji był bardzo szeroki i różnorodny. Wykonywał operacje chirurgiczne, laryngologiczne, urologiczne i ginekologiczne. W roku 1896, czyli kilka miesięcy po przybyciu do Częstochowy, wykonał operację usunięcia guza mózgu. Należy podkreślić, że była to jedna z pierwszych tego typu operacji na ziemiach polskich i pierwsza wykonana ze wskazań czysto neurologicznych. Zatem była to operacja, która pozwoliła zaistnieć częstochowskiej chirurgii na arenie ogólnopolskiej²⁸.

W opiniach mu współczesnych, Wrześniowski ukazywany był jako lekarz, który nie bał się wyzwań. Dla dobra pacjenta podejmował się niestandardowych zabiegów. Jednym z nich była operacja, którą przeprowadził w asyście innych lekarzy, w domu pacjenta jednego z lekarzy, dra Władysława Szummera. Operacja ta wzbudziła powszechne zainteresowanie. Dlatego też „uliczni gapie” wspinali się na parapet okna, by ją obserwować. Przez szyby widzieli operujących lekarzy. Dostrzegali również stojącego z boku dra Szummera. Widok ten najpewniej pozwolił „gapiom” wnioskować, że to właśnie ten lekarz był „dyrygentem operacji”, a pozostali lekarze wykonywali jego polecenia. Zatem zasługi przypisano właśnie Szummerowi, a nie Wrześniowskiemu²⁹.

²⁵ APCz, Mag. M. Cz., sygn. 8122, *Statuty Szpitali miejskich w Częstochowie*.

²⁶ APCz, Mag. M. Cz., sygn. 8051, *Szpital NMP (chirurgiczny), (1929)*.

²⁷ APCz, Mag. M. Cz., sygn. 8122, *Statuty Szpitali miejskich w Częstochowie*; M. Wyględowski, *op. cit.*, s. 46–47.

²⁸ M. Wyględowski, *op. cit.*, s. 37; M. Wyględowski, A.J. Zakrzewski, *op. cit.*, s. 98.

²⁹ S. Nowak, *op. cit.*, s. 19.

Zdaniem przywoływanego już wcześniej dra Stanisława Nowaka, Wrzeźniowski był

bardzo dobrym chirurgiem i bardzo wykształconym lekarzem; jako chirurg poza dobrą techniką, jaką wyrobił sobie w ówczesnej najlepszej szkole chirurgicznej pod kierunkiem prof. Kosińskiego, miał dużo wrodzonych zalet, które kwalifikowały go na dobrego operatora; z usposobienia był dość flegmatyczny, spokojny i cierpliwy; są to zalety bardzo ważne dla każdego chirurga, który w czasie operacji musi mieć dużo przytomności umysłu i musi umieć zapanować nad wzruszeniem, jakie go może ogarnąć w razie nie przewidzianych trudności technicznych, dużego upływu krwi lub zapaści operowanego. W czasie mojej długoletniej praktyki lekarskiej w Częstochowie asystowałem mu nieraz przy operacjach i zawsze podziwiałem jego spokój, jego pewną rękę i wyrobioną technikę; jego spokój udzielał się i jego asystentom. Jako operator unikał wszelkiej rutyny i śmiało wykonywał nowe stosowane w dużych klinikach operacje³⁰.

Częstochowski lekarz cieszył się wśród pacjentów nie tylko szacunkiem, ale i zaufaniem³¹. Bardzo sumiennie traktował swoje obowiązki zawodowe. Dlatego też przez cały czas starał się rozwijać kompetencje zawodowe, uważnie śledził chociażby literaturę chirurgiczną. Czytał publikacje zarówno polskie, jak i zagraniczne. Sam też publikował teksty z zakresu medycyny. Kilka artykułów zostało poświęconych tematyce chirurgicznej. Operację trepanacji czaszki i wycięcia guza opisał w artykule *Przyczynki do chirurgicznego leczenia chorób mózgu* (1896)³². Szczególnie interesował się gruźlicą układu kostnego. Opisał tę chorobę w dwóch pracach: *Leczenie gruźlicy „chirurgicznej” kąpielami słoneczno-powietrznymi w klimacie naszym* (1917)³³ oraz *Leczenie otwarte gruźlicy stawów* (1925)³⁴. Wszystkie teksty były oparte na jego osobistych doświadczeniach zawodowych³⁵.

Był lekarzem, który nie ograniczał się wyłącznie do aktywności na polu medycznym. Brał również czynny udział w życiu społecznym Częstochowy. Od 1901 r. (tzn. od początku działalności Towarzystwa), był członkiem Towarzystwa Lekarskiego Częstochowskiego, a po śmierci dra Biegańskiego

³⁰ S. Nowak, *Z moich wspomnień...*, s. 11.

³¹ *Jubileusz dr. Wł. Wrzeźniowskiego...*, s. 1.

³² W. Wrzeźniowski, *Przyczynki do chirurgicznego leczenia chorób mózgu*, „Medycyna” 1896, nr 44; nr 45.

³³ Idem, *Leczenie gruźlicy „chirurgicznej” kąpielami słoneczno-powietrznymi w klimacie naszym*, „Gazeta Lekarska” 1917, nr 16.

³⁴ Idem, *Leczenie otwarte gruźlicy stawów*, „Polski Przegląd Chirurgiczny” 1925, t. 4, z. 2.

³⁵ *Jubileusz dr. Wł. Wrzeźniowskiego...*, s. 1; M. Wyględowski, *op. cit.*, s. 37.

pełnił w nim funkcję prezesa³⁶. Autorzy monografii o przeszłości częstochowskiej opieki zdrowotnej, Mieczysław Wyględowski oraz Andrzej J. Zakrzewski, podają, że:

do najważniejszych i najbardziej zasłużonych członków Towarzystwa w latach 1901–1906 należeli oprócz Biegańskiego następujący lekarze z Częstochowy: Karol Rozenfield, długoletni sekretarz Towarzystwa, mający po Biegańskim największy dorobek naukowy, Gracjan Pisarzewski, Edward Kohn, Konstanty Rejman, Władysław Wrześniowski, Stanisław Nowak, Kazimierz Łokczewski, Ludwik Batawia, Józef Pietrasiewicz, Józef Marczewski, Leon Wasilewski, Wesserthal, z Kłobucka: Brzozowski i z Krzepic: Witkowski³⁷.

Należy podkreślić, że Wrześniowski był aktywnym członkiem Towarzystwa. Systematycznie dokonywał w czasie jego obrad „demonstracji ciekawszych przypadków” z zakresu chirurgii³⁸. Wygłosił też kilka prelekcji związanych z tematyką chirurgiczną³⁹. Dr Stanisław Nowak pisał we wspomnieniach:

dr Wrześniowski ograniczał się do demonstrowania chorych chirurgicznych po dokonanej operacji lub też preparatów uzyskanych drogą operacyjną. Mówił krótko, dobitnie, uzupełniając demonstrację podaniem krótkich i najważniejszych danych z klinicystryki lub statystyki; przemówienia jego były mało efektowne, ale ścisłe i dokładne⁴⁰.

Wrześniowski był również członkiem Towarzystwa Higienicznego. Pierwsze zebranie tegoż Towarzystwa odbyło się w grudniu 1902 r. Wzięło w nim udział kilkadziesiąt osób. Było wśród nich wielu lekarzy, inżynierów, przemysłowców, adwokatów. Na tym zebraniu założycielskim wyłoniono Zarząd Towarzystwa, w składzie: „dr Wrześniowski, dr Sękowski, dr Marczewski, dr Batawia, inż. Kozłowski i inż. Gryżewski”. Pod koniec 1911 r. został jego wiceprezesem⁴¹. Był także członkiem Izby Lekarskiej Krakowskiej. W 1928 r. został wybrany do Rady Izby, a po ukonstytuowaniu Zarządu objął stanowisko zastępcy naczelnika⁴². Był także członkiem, a w latach 1919–1923 pre-

³⁶ M. Wyględowski, *op. cit.*, s. 37.

³⁷ M. Wyględowski, A.J. Zakrzewski, *op. cit.*, s. 124.

³⁸ *Ibidem*, s. 137.

³⁹ M. Wyględowski, *op. cit.*, s. 44.

⁴⁰ S. Nowak, *op. cit.*, s. 24; *vide* też: M. Wyględowski, *op. cit.*, s. 37; M. Wyględowski, A.J. Zakrzewski, *op. cit.*, s. 140, 144.

⁴¹ S. Nowak, *op. cit.*, s. 48; M. Wyględowski, A.J. Zakrzewski, *op. cit.*, s. 149–150, 154.

⁴² T. Szkudaj, *Izba Lekarska Krakowska: na podstawie zbiorów specjalnych Główniej Biblioteki Lekarskiej*, „Medycyna Nowożytna. Studia nad Kulturą Medyczną” 2000, t. 7, z. 2, s. 150.

zesem Stowarzyszenia Lekarzy Polskich. Ponadto był członkiem Zarządu Głównego, a w latach 1919–1932 prezesem Związku Lekarzy Państwa Polskiego. Z kolei w 1919 r. założył Częstochowski Oddział Polskiego Czerwonego Krzyża. Na pierwszym zebraniu organizacji został wybrany przewodniczącym Komitetu. Należał także do wielu towarzystw chirurgicznych, m.in. Towarzystwa Chirurgicznego Polskiego, Francuskiego i Niemieckiego⁴³. Niektóre z tych przynależności i pełnione funkcje dotyczą już okresu niepodległej Rzeczypospolitej, ale jego wybór na te stanowiska zaraz po odzyskaniu niepodległości był konsekwencją wcześniejszej aktywności, postawy, a przede wszystkim pozycji w świecie lekarskim nie tylko Częstochowy.

Jako lekarz z ogromnym doświadczeniem starał się nie tylko przekazywać swoje wyjątkowe umiejętności młodszym kolegom, ale poprzez osobiste kontakty zabiegał o pozyskanie nowych specjalistów⁴⁴. Namówił swojego przyjaciela, dra Nowaka, do przyjazdu do miasta⁴⁵. Na jego zaproszenie do Częstochowy przybył też dr Władysław Karczewski⁴⁶. Również z jego inicjatywy została utworzona w Częstochowie szkoła sanitariuszek⁴⁷.

Już w okresie międzywojennym, w latach 1928–1929, Wrześniowski swoją wiedzę i doświadczenie wykorzystał do wprowadzenia zmian w projektowanym pawilonie chirurgicznym szpitala miejskiego na Parkitce. Nowak pisał o tym w następujący sposób:

w r. 1928 i 1929 odbyło się kilka posiedzeń komisji zdrowia z udziałem kilkunastu wybitniejszych lekarzy częstochowskich w celu rozpatrzenia szkicu projektu tegoż pawilonu; szkic ten ulegał kilkakrotnym przeróbkom, w głównej mierze na żądanie naczelnego lekarza szpitala N.M. Panny w Częstochowie dr. Wrześniowskiego i szefa wydziału zdrowia Woj. Kieleckiego dr. Ostrołęckiego⁴⁸.

Częstochowski lekarz brał również czynny udział w różnych inicjatywach miejscowej inteligencji. Przykładem może być ta, która została podjęta w roku 1906. Wykorzystując odwilż w polityce carskiej w okresie rewolucji 1905–1907, miejscowa społeczność podjęła działania, których celem było założenie prywatnego gimnazjum polskiego. Wraz z drem Józefem Marczewskim oraz drem Gracjanem Pisarzewskim, Wrześniowski podjął się

⁴³ Z. Grządzielski, *op. cit.*, s. 179; M. Wyględowski, *op. cit.*, s. 37.

⁴⁴ M. Wyględowski, *op. cit.*, s. 151.

⁴⁵ M. Wyględowski, A.J. Zakrzewski, *op. cit.*, s. 139.

⁴⁶ M. Wyględowski, *op. cit.*, s. 104–105.

⁴⁷ Z. Grządzielski, *op. cit.*, s. 179.

⁴⁸ S. Nowak, *Samorząd m. Częstochowy w latach 1916–1931. Z moich wspomnień*, cz. 3, z rękopisu wyd. i wstępem opatrzył A.J. Zakrzewski, Częstochowa 1994, s. 259.

zebrania funduszu szkolnego. Z inicjatywy tych trzech lekarzy w połowie czerwca 1906 r. odbyło się zebranie organizacyjne, na którym doszło do wyboru tymczasowego komitetu szkolnego⁴⁹. Do komitetu

wybrano w celu uniknięcia zarzutu partyjności jego, ludzi należących do różnych obozów politycznych; znalazł się w nim narodowy demokrata inż. Gryżewski, realista rejent Małkowski, bezpartyjny dr. Wrześniowski, postępowy dr. Marczewski i inż. Reklewski, żydzi dr. E. Kohn i M. Neufeldt i lewicowiec inż. Oppman⁵⁰.

Już po odzyskaniu niepodległości Wrześniowski wykazywał również zainteresowanie sprawami ogólnokrajowymi. Dlatego też, gdy w 1920 r. powstała Rada Obrony Państwa i Obywatelski Komitet Wykonawczy Obrony Państwa, a na terenie kraju regionalne, powiatowe i miejskie komitety obrony państwa, jako osoba ciesząca się w miejscowym środowisku znacznym autorytetem, został członkiem miejscowego komitetu⁵¹.

Obok aktywności zawodowej i społecznej, wielką pasją dra Wrześniowskiego była sztuka. Był bowiem zapalonym kolekcjonerem. Aleksander Jaśkiewicz postawił hipotezę, że niektóre dzieła z kolekcji doktora zostały nabyte na wystawach sztuki organizowanych w Częstochowie⁵².

Niewiele wiemy o schyłkowym okresie życia doktora. W roku 1933 przeszedł na emeryturę, którą otrzymał od miasta za długoletnią pracę i wielkie zasługi. Pomimo to wysokość świadczenia emerytalnego nie była znaczna⁵³. Żoną doktora była Zofia Sikorska, córka dra Leona Sikorskiego. Ze związku tego narodziło się dwóch synów: August i Leon⁵⁴.

Dr Wrześniowski zmarł w Częstochowie w 1940 r. śmiercią naturalną⁵⁵. W tym samym roku w wyniku realizacji Akcji AB hitlerowcy stracili kilku jego bliskich przyjaciół i współpracowników, m.in. dra Stanisława Nowaka.

⁴⁹ *Ibidem*, s. 100–120.

⁵⁰ *Ibidem*, s. 101.

⁵¹ J. Walczak, *Życie społeczno-polityczne Częstochowy w okresie II Rzeczypospolitej*, [w:] *Częstochowa. Dzieje miasta i klasztoru jasnogórskiego*, red. M. Antoniewicz, t. 3, *W czasach Polski Odrodzeniowej i drugiej wojny światowej. 1918–1945*, red. R. Szwed, Częstochowa 2006, s. 112.

⁵² A. Jaśkiewicz, *Sztuka w okresie międzywojennym*, [w:] *Częstochowa. Dzieje miasta...*, t. 2, s. 351.

⁵³ Idem, *Samorząd m. Częstochowy w latach 1916–1931...*, s. 304; M. Wyględowski, *op. cit.*, s. 36.

⁵⁴ Podaję za: <https://www.genealodzy.czestochowa.pl/forum/dyskusje-dot-artykulow/12132-doktor-wladyslaw-wrzesniowski-i-jego-wilenska-genealogia> [dostęp: 20.03.2021].

⁵⁵ M. Wyględowski, *op. cit.*, s. 47.

Na kartach częstochowskiej historii Wrześniowski zapisał się jako człowiek realizujący się na różnych płaszczyznach. Niemal całe swoje zawodowe życie pracował w Częstochowie jako prowincjonalny lekarz. Związał bowiem swoje życie z tym miastem, które z kolejnymi latami coraz prężniej rozwijało się, także pod względem stanu opieki zdrowotnej. Od 1896 r. pracował i przez lata kierował pierwszym w mieście szpitalem. Była to początkowo zaniedbana prowincjonalna placówka. Jednak dzięki wysiłkom podjętym przez tego lekarza, szpital w krótkim czasie przeobraził się w zakład leczniczy o dobrej renomie. Taka zmiana była możliwa, gdyż – jak pisał we wspomnieniach przywoływany już dr Nowak – „Dr. Wrześniowski potrafił i z tej rudery zrobić ognisko nowoczesnej chirurgii”⁵⁶. Mimo że był przede wszystkim cenionym lekarzem, nie stronił też od aktywności społecznej i kulturalnej na rzecz miasta i jego mieszkańców. Należał do grupy lekarzy prowincjonalnych, którzy pod koniec XIX w. zaczęli odgrywać niezmiernie istotną rolę w aktywizacji społeczności miast i miasteczek Królestwa Polskiego, w których obejmowali stanowiska medyków w miejscowych szpitalach.

BIBLIOGRAFIA

Źródła archiwalne

Archiwum Państwowe w Częstochowie

Magistrat Miasta Częstochowy

Wniosek dr. Władysława Wrześniowskiego w sprawie poprawy warunków pracy w Szpitalu NMP w Częstochowie 1917 r., sygn. 7120.

Sprawa budowy nowego szpitala miejskiego 1918–1921, sygn. 7128.

Szpital NMP (chirurgiczny), (1929), sygn. 8051.

Statuty Szpitali miejskich w Częstochowie, sygn. 8122.

Wydział Powiatowy. VII

Wykaz lekarzy zatrudnionych w mieście Częstochowie wg stanu na 1927 r., sygn. 12.422.

Źródła drukowane

Nowak Stanisław, *Samorząd m. Częstochowy w latach 1916–1931. Z moich wspomnień*, cz. 3, z rękopisu wydał i wstępem opatrzył Andrzej J. Zakrzewski, Częstochowa 1994.

Nowak Stanisław, *Z moich wspomnień*, cz. 2: *Częstochowa (lipiec 1902–lipiec 1914)*, Częstochowa 1933.

⁵⁶ S. Nowak, *op. cit.*, s. 11; cf.: Z. Grządziński, *Działalność Polskiego Czerwonego Krzyża w Częstochowie w latach 1919–1945*, [w:] *Życie codzienne w Częstochowie w XIX i XX wieku*, red. R. Szwed, W. Palus, Częstochowa 1999, s. 179.

Prasa

- Jubileusz dr. Wł. Wrześniowskiego, „Goniec Częstochowski” 1928, nr 158, s. 1.
- Milewicz H., *Sprawozdanie z epidemii cholery grasującej w mieście Częstochowie i okolicy w roku 1866*, „Tygodnik Lekarski” 1867, nr 37.
- Wrześniowski Władysław, *Leczenie gruźlicy „chirurgicznej” kąpielami słoneczno-powietrznymi w klimacie naszym*, „Gazeta Lekarska” 1917, nr 16.
- Wrześniowski Władysław, *Leczenie otwarte gruźlicy stawów*, „Polski Przegląd Chirurgiczny” 1925, t. 4, z. 2.
- Wrześniowski Władysław, *Przyczynki do chirurgicznego leczenia chorób mózgu*, „Medycyna” 1896, nr 44; nr 45.

Opracowania

- Grządziński Zbigniew, *Działalność Polskiego Czerwonego Krzyża w Częstochowie w latach 1919–1945*, [w:] *Życie codzienne w Częstochowie w XIX i XX wieku*, red. Ryszard Szwed, Waldemar Palus, Częstochowa 1999, s. 177–194.
- Jaśkiewicz Aleksander, *Sztuka w okresie międzywojennym*, [w:] *Częstochowa. Dzieje miasta i klasztoru jasnogórskiego*, red. Marcei Antoniewicz, t. 3, *W czasach Polski Odrodzeniowej i drugiej wojny światowej. 1918–1945*, red. Ryszard Szwed, Częstochowa 2006, s. 323–351.
- Sobalski Franciszek, *Wzrost demograficzny i przemiany struktury społecznej*, [w:] *Częstochowa. Dzieje miasta i klasztoru jasnogórskiego*, red. Marcei Antoniewicz, t. 2, *W okresie niewoli 1793–1918*, red. Ryszard Kołodziejczyk, Częstochowa 2005, s. 327–340.
- Szkudaj Teresa, *Izba Lekarska Krakowska: na podstawie zbiorów specjalnych Głównej Biblioteki Lekarskiej*, „Medycyna Nowożytna. Studia nad Kulturą Medyczną” 2000, t. 7, z. 2, s. 147–157.
- Tokarz Wacław, *Rozprawy i szkice*, t. 1, *Historia społeczna i polityczna*, Warszawa 1959.
- Walczak Jan, *Życie społeczno-polityczne Częstochowy w okresie II Rzeczypospolitej*, [w:] *Częstochowa. Dzieje miasta i klasztoru jasnogórskiego*, red. Marcei Antoniewicz, t. 3, *W czasach Polski Odrodzeniowej i drugiej wojny światowej. 1918–1945*, red. Ryszard Szwed, Częstochowa 2006, s. 101–157.
- Wyględowski Mieczysław, *Chirurgia i chirurdzy Częstochowy*, Wrocław 1997.
- Wyględowski Mieczysław, Zakrzewski Andrzej J., *Ochrona zdrowia w Częstochowie w XIX–XX wieku. Szkice z historii medycyny*, Częstochowa 1995.

Netografia

- <https://cytaty.eu/motyw/lekarz.html>
- <https://www.genealodzy.czystochowa.pl/images/stories/100lat/wrzesniowski.jpg>
- <https://www.genealodzy.czystochowa.pl/forum/diskusje-dot-artykulow/12132-doktor-wladyslaw-wrzesniowski-i-jego-wilenska-genealogia>

SUMMARY

Władysław Wojciech Wrześniowski (1865–1940). Portrait of a provincial doctor

Dr Władysław Wrześniowski came from Warsaw. He was born and received his education in this city. However, his whole professional life was connected with Częstochowa.

In 1896, dr Władysław Biegański offered dr Wrześniowski a post of a junior consultant in a municipal hospital. Already the following year, after the resignation of dr Biegański, dr Wrześniowski took over as the chief hospital physician. He stayed in the office till 1933, i.e. his retirement. The hospital was reconstructed and equipped under the supervision of dr Wrześniowski. In 1932, the hospital was granted the status of surgery hospital. Dr Wrześniowski developed the statute and regulations of this hospital.

Dr Wrześniowski was a talented surgeon. He performed a wide range of operations. They varied from general surgeries, laryngological surgeries, urological surgeries to gynaecological ones. He was engaged in the activity of many medical organizations, such as the Częstochowa Medical Association, the Cracow Medical Chamber, the Association of Polish Physicians. What is more, he devoted his time to various initiatives of the Częstochowa intelligentsia.

Keywords: medical doctor, Władysław Wrześniowski, portrait, Częstochowa